

5. Косміна Т. http://dspace.nbu.gov.ua/dspace/bitstream/handle/123456789/168_74/08-Kosmina.pdf?sequence=1
6. Московские рестораны — «От корчмы до ресторана» // <http://www.fox-project.ru/?p=869>
7. Отрох Н. За матеріалами Державного архіву Харківської області. — Ф. 634, оп. 2, спр. 100, 166 арк. 17 липня 1914 р. // http://archive.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Ltkp/2011_62/ist/i_6.pdf
8. Оцінка культурних цінностей / Укл. В. В. Індутний та ін.: Друге вид. — К. : ТОВ «АЯКС ПРИНТ», 2006. — 608 с. : іл.
9. Розмови О. Школьної з Г. Івашків (Київ — Львів), 2012 р.; Розмови О. Школьної з М. Росул та В. Вінковським (Київ — Ужгород), 2013 р.; Баран Є. Україно-угорські міжмовні контакти на помеж'ї їх етнічних територій (вплив угорської мови на лексику творів закарпатських письменників) // <http://www.pan-ol.lublin.pl/wydawnictwa/TZwiaz5/Baran.pdf>; Пирогів, хата з с. Семірки // <http://pyrohiv.com.ua/ua/articles/read/209/hata-iz-s-simerki>; танір, танірка, танжор, танжур // <http://lang.slovopedia.org.ua/10/53410/117993-6.html>; <http://lang.slovopedia.org.ua/10/53410/117994.html>; Танжор, Танджавур, Танджур // <http://veter-s.ru/index/id/10203>
10. Три Марокканських Королі / Визначні пам'ятки Танжера <http://3mk.ru/vyznachni-ratuyatku-tanzhera.html>
11. Школьна О. Ритуальний фаянс Любичі Королівської кінця XIX — початку XX ст. в світлі мистецьких рефлексій творчості юдеїв різних країн світу / Ольга Школьна // Східний світ. — 2009. — № 3. — С. 114–128. — ISSN 1608–0599.
12. Vadim Nekrasov. Радоница, Радуница (укр. Проводи, белор. Радаўніца, полес. Деды радостные) // http://changing-world2020.blogspot.com/2012/04/blog-post_23.html; <http://ru.wikipedia.org/wiki/Радоница>

Олександр ШОЛУХА,
викладач Миргородського художньо-
промислового коледжу ім. М. В. Гоголя

ВПЛИВ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДНОГО МИСТЕЦТВА НА ТВОРИ ХУДОЖНЬО–КЕРАМІЧНОГО ВИРОБНИЦТВА «ГЕЛЬДВЕЙН — ВАУЛІН»

О. Шолуха. Вплив українського народного мистецтва на окремі твори художньо-керамічного виробництва «Гельдвейн-Ваулін».

Розглядається творчість відомої фірми, що виготовляла вироби художньої кераміки на початку XX ст. Проводиться порівняльний аналіз окремих творів, який свідчить про відчутний вплив українського народного мистецтва.

Ключові слова: «Гельдвейн — Ваулін», кераміка, орнамент, стиль, Кікеріно, Миргородська художньо-промислова школа.

А. Шолуха. Влияние украинского народного искусства на отдельные произведения художественно-керамического производства «Гельдвейн — Ваулин».

Рассматривается творчество известной фирмы, изготовителя изделий из художественной керамики в начале XX в. Проводится сравнительный анализ отдельных произведений, который свидетельствует об ощутимом влиянии украинского народного искусства.

Ключевые слова: «Гельдвейн — Ваулин», керамика, орнамент, стиль, Кикерино, Миргородская художественно-промышленная школа.

A. Sholukha. Influence of the Ukrainian folk art on separate works of art and ceramic production «Geldveyн — Vaulin».

Creativity of known firm, the manufacturer of products from art ceramics of the beginning of the XX century is considered. The comparative analysis of separate works which testifies to notable influence of the Ukrainian folk art is carried out.

Keywords: «Geldveyн — Vaulin», an ornament, style, ceramics, Kikerino, Mirgorod HPSH.

Приклади використання кераміки в оформленні інтер'єрів та екстер'єрів архітектурних споруд відомі ще з часів Стародавнього Єгипту, Вавилону та Ассирії. До середньовічних слов'ян це мистецтво прийшло через Візантію і, поєднуючись з місцевими традиціями, поступово розповсюдилося в Києві, Новгороді та інших руських містах.

З відродженням цінностей епохи формування державності Стародавньої Русі пов'язане декоративне мистецтво кінця XIX — початку XX ст. Росії та України, орієнтоване на повернення до першовитоків. Кераміка як найбільш близьке до першоелементів матерії мистецтво, що народжується шляхом освячення землі у вогні, як ніщо інше хвилювала думки художників цього періоду.

У пошуках шляхів самоідентифікації та ідей «національного стилю» в кінці XIX — на початку XX ст. виникла низка унікальних творчих об'єднань в Абрамцево, Талашкіно, Кікеріно, майстернях при навчальних закладах: Строгановському училищі, училищі А. Л. Штигліця, Миргородській художньо-промисловій школі імені М. В. Гоголя (далі — МХПШ) та інших. У зв'язку з цим, однією з найбільш оригінальних щодо творчих пошуків стала діяльність художньо-керамічного виробництва «Гельдвейн — Ваулін» під Петербургом.

Висвітленням діяльності Петра Вауліна займалися переважно російські дослідники. «Абрамцевський» період його творчості ґрунтовно опрацьований М. Нащокіною, періодом діяльності майстерні в Кікеріно займався В. Фролов [1]. Окремі аспекти досліджували С. Баранова, Л. Матвеев [2, с. 4]. Творчій частині спадку Петра Вауліна присвячено працю К. Лихолата та І. Роденкова, котра рясніє репродукціями ескізів митця [3]. Діяльності П. Вауліна у своїх працях торкався історик мистецтва В. Ханко [9].

На межі минулого та позаминулого століть фірма «Гельдвейн — Ваулін» була надзвичайно яскравим явищем у художньому житті Санкт-Петербурга і, безумовно, заслуговує на інтерес дослідників.

Увага останніх часто зосереджується на стилістичній характеристиці творів майстерні [4]. У виконаних фірмою «Гельдвейна — Вауліна» творчих роботах часто відмічаються впливи бароко, класицизму, а також варіантів стилю модерн (передовсім неоруського стилю, неовізантизму). Однією з варіацій останнього в творчості П. Вауліна «кікерінського» періоду був стилістичний напрям, який можна було б умовно визначити як «південноруський» — читай український, що часто залишається не поміченим дослідниками. Пошуку типово українських рис у творах фірми й буде присвячено статтю. Наше дослідження не претендує на вичерпність, а покликане лише зафіксувати окремі ознаки українського впливу на творчість П. Вауліна та зацікавити науковців до подальших досліджень «миргородського» періоду в житті майстра.

Матеріалом для розгляду його особливостей може слугувати рекламний проспект (каталог) художньо-керамічного виробництва «Гельдвейн — Ваулін», котрий був виданий 1910 р. в Санкт-Петербурзі (типографія «Родник») [10].

Національно-романтичний рух у культурі кінця XIX — початку XX ст. пробудив цікавість до витоків і традицій історичного минулого. Рух мистецтв і ремесел, котрий захопив художників Європи, мав своєрідні вияви і в художньому житті Росії.

*Заставка з каталогу
«Художественно-керамическое про-
изводство «Гольдвейн-Ваулин».
1910. Автор, ймовірно,
П. Ваулін. Поч. XX ст.*

Одним з тодішніх відомих на всю Російську імперію центрів керамічного мистецтва була Миргородська художньо-промислова школа, заснована на згадку про видатного земляка М. В. Гоголя. Вона не залишалася осторонь від загальних процесів розвитку мистецтва. Основним популяризатором ідей національного відродження тут був Опанас Георгійович Сластіон.

Ще в період навчання в Імператорській академії мистецтв О. Сластіон захоплювався етнографією та фольклором рідного народу. Він став активним популяризатором традицій української культури, вступивши у 1900 р. на роботу до Миргородської ХПШ. О. Сластіон виступав за впровадження у навчальний процес національної орнаментики. Художник увійшов в історію української культури рівнозначно як живописець, графік, архітектор, мистецтвознавець, етнограф і педагог. У фаховій підготовці учнівської молоді О. Сластіон важливе місце відводив засвоєнню засадничих елементів рідного мистецтва, у першу чергу орнаменту.

За щасливим збігом обставин, 1903 р. на запрошення Полтавського губернського земства на посаду завідувача керамічної майстерні Миргородської художньо-промислової школи вступив відомий російський художник Петро Кузьмич Ваулін (1870–1943), який до цього працював в експериментальній майстерні «Абрамцево» у садибі С. Морозова. З його появою пов'язане впровадження нових керамічних технологій у Миргороді, розширення палітри фарб та полив. Закономірним можна вважати захоплення П. Вауліна українським декоративним мистецтвом, про що свідчить його «кікерінський» компаньйон О. Гельдвейн в уже згаданому проспекті: «Богатство красок южнорусского орнамента всецело захватило [его]...» [10, с. 10]. Також 1904 р. П. Ваулін став засновником першого в Україні музею старовинних гончарних виробів при земській гончарній майстерні в Опішному [5].

Можемо припустити, що на це захоплення П. Вауліна вплинула, у тому числі, харизматична особистість О. Сластіона. На жаль, 1906 р. П. Ваулін залишив Миргородську художньо-промислову школу. Проте до свого від'їзду він виконав низку унікальних проектів та сформував певний напрям розвитку кераміки в Миргородській ХПШ. Зокрема, у деяких роботах школи яскраво став проглядатися типово «абрамцевський» підхід до вибору мотиву, декорування та формотворення.

Прикладом означених мистецьких тенденцій можуть бути ваза з окунями, візитниця з фігурою казкового птаха, менажниця з музею Миргородської ХПШ (нині Миргородського художньо-промислового коледжу ім. М. В. Гоголя). Феєричні за пластикою та декоровані поливами відновного вогню, ці роботи досі слугують взі-

рцями високої майстерності для молодих художників. Навзаєм Петро Ваулін збагатився знайомством з народним українським мистецтвом, а також підготував низку висококласних майстрів, згодом запрошених на роботу до художньо-керамічних майстерень у с. Кікеріно. Наразі відомі прізвища декого з «гоголян», а саме: Івана та Сергія Спотків, Зиновія Сиваша, Григорія Байдоли, Прокопа Доброріза та М. Шовкопляса [3, с. 12, 13].

У виробках майстерні «Гельдвейн — Ваулін» поряд з різними ремінісценціями «класичних» європейських стилів — Ренесансу, бароко, класицизму — мало місце використання мотивів народного декоративного мистецтва, і чи не найбільше — українського. Взаємовплив культур, збагачення традицій, поєднання напрацювань різних шкіл стало потужним стимулом для розвитку мистецтва на межі XIX–XX ст.

«Всецелая охваченность» П. Вауліна українським орнаментом не згасла і після від'їзду з Миргорода. Пропонуємо провести короткий аналіз та зіставлення зразків зі згаданого вище рекламного проспекту з предметами українського декоративного мистецтва. На XIX сторінці цього проспекту бачимо так звану заставку із 12 квадратних майолікових плиток з метричною композицією рослинного орнаменту. Флористичні орнаменти з характерним трактуванням елементів часто зустрічаються в українській вишивці і народній кераміці, зокрема опішнянській.

Далі розглянемо заставку зі сторінки рекламного проспекту фірми «Гельдвейн — Ваулін» № XXXVI, прототипом декору для якої цілком міг би бути підризок XVII ст. із зібрання Національного Києво-Печерського історико-культурного заповідника [8].

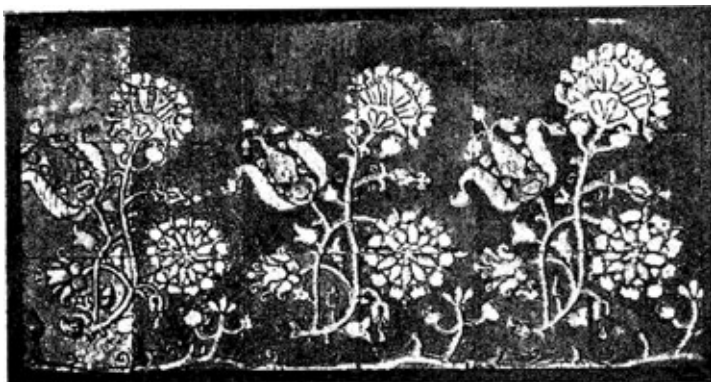
Квадратної форми панно з симетричною композицією «дерева життя» не зовсім вписується в загальний ряд, оскільки декор виглядає вже достатньо видозміненим, творчо переосмисленим у порівнянні з вихідними традиційними зразками. Але аналогія все-таки знаходиться в майолікових прикрасах фасадів будівлі Полтавського губернського земства (нині — Полтавський краєзнавчий музей), зведеного протягом 1902–1908 років за проектом відомого українського архітектора і художника В. Г. Кричевського в стилі українського модерну. Керамічні плитки для оформлення цієї унікальної будівлі української архітектури доби модерну були виготовлені в Миргородській ХПШ і Опішнянській земській майстерні.

Цікавою також є заставка (зображення майолікового панно) з виразно народними рисами, близькими до традиційної полтавської вишивки, котра подається на сторінці XXXVII цього проспекту.

Насамкінець хочеться згадати про такий важливий елемент українського народного житла, як піч. Можна сказати, що довкола неї зосереджувалося домашнє життя родини. Вона, як центр хати, завжди була чисто вибілена та прикрашена рослинним візерунком [6, с. 143]. Характерною особливістю українського житла

*Традиційна Опішнянська кераміка.
Середина XX ст.*

Заставка з каталогу «Художественно-керамическое производство «Гольдвейн-Ваулин». 1910. Автор, ймовірно, П. Ваулін. Поч. XX ст.

Фрагмент підризника. XVII ст.

Заставка з каталогу «Художественно-керамическое производство «Гольдвейн-Ваулин». 1910. Автор, ймовірно, П. Ваулін. Поч. XX ст.

Елемент фасадного декору будівлі
Полтавського краєзнавчого музею.
Початок XX ст.

Заставка з каталогу
«Художественно-керамическое
производство
«Гольдвейн-Ваулин».
1910. Автор, ймовірно,
П. Ваулін. Поч. XX ст.

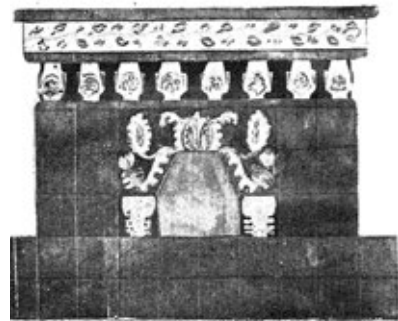
була шестикутна форма дверей, про що знаходимо свідчення в роботі В. Самойловича «Украинское архитектурное творчество» [6]. Автор зазначає, що «...главным образом в Полтавской области, где применялись проемы шестиугольной формы, при устройстве дверей со скошенными верхними углами для обвязки использовалось дерево, имеющее естественный изгиб. Такое бревно распиливалось или раскалывалось вдоль на две части и устанавливалось как обвязка проема, причем изогнутые части обращались внутрь проема. Таким образом, форма дверного проема со скошенными углами имела определенный конструктивный смысл» [6, с. 40, 41]. Така форма дверей та вікон стала, зрештою, важливою рисою українського архітектурного стилю початку XX ст. Усе вищезгадане набуває сенсу при розгляді каміна роботи Петра Вауліна, що зображений на сторінці XXIX рекламного проспекту його керамічної майстерні в с. Кікеріно.

Як бачимо, вплив українського мистецтва на творчість кікерінської майстерні був достатньо виразним.

Широке використання досягнень світової цивілізації, звернення до народних традицій сприяло успішній продукції підприємства «Гельдвейн — Ваулін». Тісний взаємозв'язок російської та української культури в означеній царині сприяв їх взаємозбагаченню, створенню нового, неповторного стилю окремих виробів майстерні. Оновлення і нове прочитання спільного культурного спадку слов'янських етносів у майбутньому може стати запорукою збереження їх самостійної національної складової в колі європейських народів, джерелом нових неповторних знахідок у царині народного та професійного мистецтва.

Фрагмент полтавського рушника.
XIX ст.

Камін. Автор, ймовірно, П. Ваулін.
Поч. XX ст.

Ставлення самих авторів до згаданих процесів ілюструють слова одного із засновників кікерінського виробництва — О. О. Гельдвейна, з передмови до рекламного проспекту: «Богатое наследие оставили нам прежние века, и наша задача заключается в том, чтобы, воспринимая новую эстетику, прислушиваясь к новым лозунгам, не прерывать в то же время и с традициями, не потерять своей самобытности» [10, с. 5].

1. Арзуманова О. И. Керамика Абрамцева в собрании Московского государственного университета инженерной экологии / О. И. Арзуманова, В. А. Любартович, М. В. Нащекина. — М. : Жираф, 2000. — 224 с. : ил.

2. Баранова С. И. Москва изразцовая / С. И. Баранова. — М. : АНО ИЦ «Москвоведение» ОАО «Московские учебники», 2006. — 400 с.

3. Лихолат К.В. В творческой мастерской П. К. Ваулина / К.В. Лихолат, А.И. Роденков — Санкт-Петербург: Коло, 2013. — С. 12, 13.

4. Матвеев Л.Г. Стилистика произведений монументальной керамики художественно-керамического производства «Гельдвейн — Ваулин» / Л. Г. Матвеев // Известия Российского государственного педагогического университета имени А. И. Герцена. — 2007. — Т. 19. — № 15.

5. Пошивайло О. Українська академічна керамологія XXI сторіччя. Теорія, історія, сучасний ужинок, майбутній поступ. Книга 1 (2001–2005) / Олесь Пошивайло. — Опішне: Українське Народознавство, 2007. — С. 23–24.

6. Самойлович В. П. Народное архитектурное творчество. По материалам Украинской ССР / В. П. Самойлович. — К. : Будівельник, 1977. — С. 40, 41, 143.

7. Селівачов М. Лексикон української орнаментики / М. Селівачов. — К. : Редакція вісника «АНТ», 2005. — 400 с.

8. Українське гаптування та вишивка XVI–XVIII ст. в зібранні Києво-Печерського історико-культурного заповідника: каталог [упорядник А. П. Кравець та ін.] — К. : Мистецтво, 1975. — 88 с.

9. Ханко В. Полтавщина: плин мистецтва, діячі. Мистецтвознавчі праці / В. Ханко. — К. : Видавець Остап Ханко, 2007. — 512 с. : іл.

10. Художественно-керамическое производство «Гельдвейн — Ваулин»: каталог / [сост. О. О. Гельдвейн]. — СПб. : Типография «Родникъ», 1910. — С. 5, 10.